

ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ВІЛЬНОГО РУХУ КАПІТАЛУ

*Єрмошкіна Олена Вячеславівна,
д.е.н., професор кафедри економічного аналізу і фінансів,
ДВНЗ «Національний гірничий університет»*

Постановка проблеми. Розвиток глобальної економічної системи в останні роки свідчить про значні розриви у темпах та напрямках розвитку різних регіонів світу. Крім того, деякі країни, такі як Іспанія, Ісландія, Греція та інші, які вважалися сприятливими для життя та ведення бізнесу, в даний час знаходяться на межі краху. Ці тенденції посилюються під впливом наслідків світової фінансової та економічної кризи 2008-2009 років, яка торкнулася майже всіх країн світу, та кризою, що триває у Єврозоні. У цих умовах деякі високорозвинені країни (наприклад, Німеччина, Франція) приступили до реалізації захисної політики, орієнтованої на інтенсивний розвиток власних регіонів та стимулювання жорсткої бюджетної економії в країнах, що зазнають значних втрат через кризові явища. Очевидно, розуміючи важливість зміцнення фінансових можливостей окремих регіонів більшість країн ЄС підтримали цю політику. В той самий час необхідні та вимушені скорочення бюджетних витрат призводять до підвищення соціальної та політичної напруги в окремих регіонах, яка посилюється через незадоволеність населення власним рівнем життя та соціального забезпечення. Відповідно, саме накопичення та розвиток внутрішнього фінансового потенціалу як окремих регіонів всередині країни, так, і як результат, країни в цілому є основною передумовою подолання кризових явищ, підвищення соціальних стандартів та зменшення рівня соціальної напруги у регіонах. Слід зазначити, що така регіональна орієнтація державної політики є критично важливою для розвинених країн і країн, які прагнуть приєднання до ЄС, оскільки тільки сильні у фінансовому відношенні регіони в сучасних умовах можуть подати заявку на вступ до ЄС.

Аналіз досліджень і публікацій. В сучасних фінансових та економічних дослідженнях, які присвячені управлінню та оцінці фінансових можливостей та

фінансового потенціалу регіону, руху фінансових потоків на макрорівні присвячено багато праць вітчизняних та закордонних вчених. Теоретичні засади управління фінансовими потоками на макрорівні були закладені ще А. Смітом, Ж.-Б. Сеєм, Дж. Кейнсом, П. Самуельсоном, К. Марксом. Серед сучасних найбільш докладних та ґрунтовних досліджень слід виділити роботу Корнеєва В. [1], присвячену дослідженню руху капіталу, його природи, управлінню потоками капіталу, ролі фінансового ринку у формуванні та управлінні цими потоками, Азаренкової Г. [2], яка висвітлює питання руху фінансових потоків між економічними суб'єктами, формування скелетонів фінансових потоків та управління фінансовими потоками у банківському секторі. Також слід відмітити практичні розробки, які при управлінні фінансовими потоками на макрорівні використовують інтегровані матриці фінансових потоків [3], економіко-математичне моделювання руху та прогнозування фінансових потоків та окремих їх складових [4, 5], бюджетування по окремих галузях економіки [6], приділяється значна увага встановленню взаємного впливу фінансових потоків та темпів фінансового та економічного розвитку, ступеня розвитку фінансового ринку країн, взаємодії між окремими економічними суб'єктами, існуючих внутрішніх та зовнішніх обмежень щодо діяльності окремих підприємств [7] та ін.

Однак, до останнього часу, про що свідчать і регіональні та глобальні фінансові та економічні кризи, які повторюються з певною регулярністю, проблеми регулювання руху капіталу, управління фінансовими потоками на макрорівні, прогнозування фінансового потенціалу регіону залишаються актуальним та потребують подальшого дослідження та розвитку.

Мета статті – дослідження теоретико-методологічних проблем оцінки та прогнозування фінансового потенціалу регіонів в умовах вільного руху капіталу та процесів глобалізації економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існують три основних компоненти накопичення фінансового потенціалу регіону: фінансовий потенціал, створений підприємствами регіону, що відображається у фінансових потоках підприємств, установ та організацій; фінансовий потенціал, який створюється

домогосподарствами і відображається у русі доходів домогосподарств та напрямках їх витрат усередині регіону та за його межами; та фінансовий потенціал, що формується на рівні місцевого та державного бюджетів та відображається у доходах місцевого бюджету, міжбюджетних трансфертах з державного бюджету і напрямках його розподілу. Відповідно, для здійснення комплексної оцінки фінансового потенціалу регіону необхідно дослідити кожен компонент та встановити ступінь його впливу на інтегральну оцінку, що в свою чергу визначає можливі шляхи підвищення фінансового потенціалу країни в цілому.

Останні тенденції в розвитку регіонів України вказують на існування значних дисбалансів у фінансових потоках, які створюються регіональними підприємствами (табл. 1).

Таблиця 1

Формування внутрішнього фінансового потенціалу регіону за рахунок фінансових потоків підприємств, млн. дол. (за підсумками 2009 р.)

Регіон	Компоненти формування фінансового потенціалу				Фінансовий потенціал регіону	
	Операційний фінансовий потік		Прямі іноземні інвестиції		Всього	На 1 особу
	Приток	Відтік	Приток	Відтік		
Центральний	28 219	22 973	15139	235	20 149	2181
Придніпровсько-Донецький	25 588	23 082	5348	5439	2 415	201
Північно-Східний	3 252	3 602	4097	15	3 732	681
Чорноморський	5 003	5 149	2094	38	1 910	272
Західний	6 146	6 547	2846	1	2 444	198
Всього	68 209	61 353	29523	5729	30 650	664

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [8]

Важливим аспектом існуючих тенденцій є те, що підприємства, які формують понад 78% загального припливу фінансових ресурсів у регіон та більше 75% відтоку фінансових ресурсів характеризуються цілеспрямованим вивозом, та навіть, «втечею» капіталу. Особливо це стосується промислових підприємств, які розташовані у Придніпровсько-Донецькому регіоні та виступають промисловою та фінансовою базою для найбільших фінансово-промислових

груп України, таких як «Систем Кепітал Менеджмент», «Приват», «Інтерпайп корпорація» та ін [9]. В цих умовах особливо актуальним питанням є оцінка внеску окремих підприємств, особливо тих, які є системо-утворюючими та місце-утворюючими, у формування фінансового потенціалу регіону, оскільки саме діяльність таких підприємств є основою для забезпечення фінансового потенціалу не тільки за рахунок генерації операційних та інвестиційних фінансових потоків, а й що є більш важливим за рахунок створення великої кількості робочих місць. Оцінка такого внеску може виконуватись на основі моніторингу фінансових потоків підприємства та їх оцінці за чотирма ключовими критеріями:

1) Внесок підприємства у формування фінансових потоків регіону, який оцінюється на основі співвідношення згенерованого підприємством вхідного фінансового потоку та сукупного операційного фінансового потоку всіх підприємств регіону.

2) Внесок підприємства у формування фінансових потоків інших регіонів, який оцінюється на основі співвідношення вихідного фінансового потоку підприємства, що спрямовується до інших регіонів країни та сукупного вихідного фінансового потоку регіону, який розподіляється в межах країни.

3) Внесок підприємства у формування фінансових потоків інших держав, який оцінюється на основі співвідношення вихідного фінансового потоку підприємства, що спрямовується закордон, тобто зовнішньоекономічна діяльність підприємства (у т.ч. виведення капіталу з країни) та сукупного вихідного фінансового потоку регіону за межі країни.

4) Внесок підприємства формування фінансового потенціалу регіону, тобто співвідношення чистого фінансового потоку, створеного підприємством, та сукупного чистого фінансового потоку всіх підприємств регіону. При цьому у разі отримання негативного значення чистого фінансового потоку внесок підприємства у створення фінансового потенціалу регіону визнається негативним і оцінюється як вилучення капіталу з регіону.

В процесі дослідження було проведено розрахунки на основі фінансової звітності п'яти найбільших промислових підприємств Дніпропетровського ре-

гіону (Табл. 2). Оцінка впливу на формування фінансового потенціалу регіону здійснено за авторською методикою [10].

Таблиця 2

Узагальнена характеристика впливу діяльності промислових підприємств на формування фінансового потенціалу регіону

Підприємства	Галузь економіки	Рівень розрахованих показників				Вплив на формування фінансового потенціалу регіону	Статус регіону ^{*)}
		K_1	K_2	K_3	K_4		
1	Металургійна	0,387	0,574	0,692	0,098	Вивіз капіталу	Розвинутий
2	Металургійна	0,123	0,342	0,288	0,146	Суттєво негативний	Розвинутий
3	Добувна	0,741	0,376	0,846	0,006	Вивіз капіталу	Депресивний
4	Добувна	0,892	0,573	0,967	0,094	Вивіз капіталу	Слаборозвинутий
5	Машинобудування	0,256	0,188	0,214	0,249	Позитивна	Розвинутий

**) Подано за джерелом [11]*

Як засвідчили розрахунки лише одне підприємство з п'яти аналізованих позитивно впливає на формування фінансового потенціалу Дніпропетровської області. Слід також зазначити, що підприємства, на яких спостерігається вивіз капіталу й знаходяться у розвинутих регіонах області поступово зменшують фінансовий потенціал регіону, та, відповідно, погіршують його статус. Підприємства, які вилучають капітал з депресивних та слаборозвинутих регіонів посилюють кризові явища, які поступово призводять до кінцевого занепаду регіону.

Необхідно також зазначити, в разі якщо підприємство є системоутворюючим, тобто воно генерує від 30% до 50% всіх вхідних і чистих фінансових потоків регіону, це свідчить про зростаючу залежність розвитку регіону від результату господарської діяльності даного об'єкта. Тобто значно підвищується ризик фінансової нестабільності та залежності рівня розвитку регіону від волі та бажання власника підприємства забезпечувати його ефективне функціонування та розвиток протягом тривалого часу, що в умовах інституційної не-

стабільності є доволі проблематичним. Місцеві органи влади повинні спрямувати свою діяльність на стимулювання власників підприємств до:

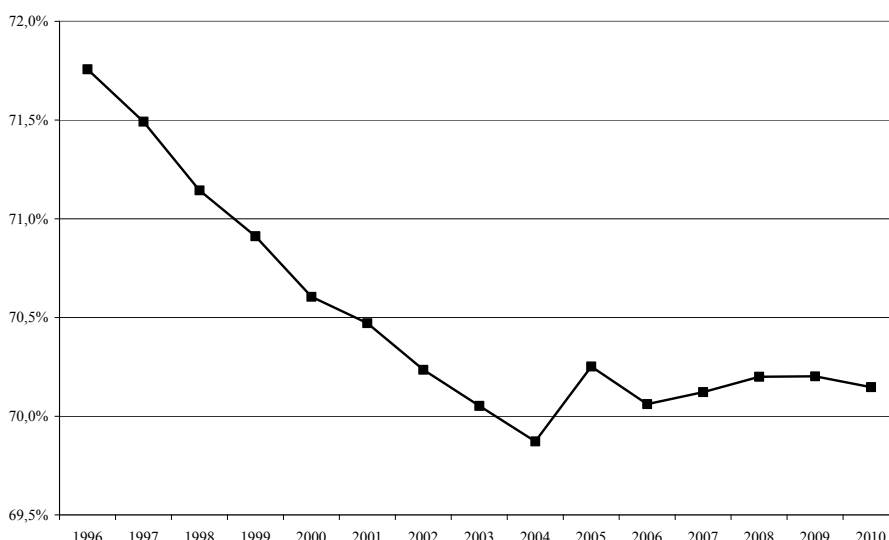
- створення сприятливого соціального клімату та позитивного іміджу підприємства в регіоні, в тому числі участь у програмах, спрямованих на розвиток соціальної інфраструктури регіону;

- реалізацію комплексної екологічної програми, спрямованої на поліпшення якості життя членів спільноти, особливо за рахунок покращення якості і раціонального використання повітря, води і землі;

- створення умов, які дозволяють іншим підприємствам і домашнім господарствам створювати нові робочі місця в регіоні як джерело додаткових фінансових потоків, які створюються домогосподарствами.

Іншим важливим компонентом, який створює основу для зміцнення фінансового потенціалу регіону, є фінансовий потенціал членів спільноти - жителів регіону, який формується за рахунок заробітної плати, пенсій та інших доходів домашніх господарств (у т.ч. доходи від власності, орендна плата і т.д.).

У сучасних умовах однією з найбільш актуальних проблем є співвідношення між працездатними особами та особами пенсійного віку. Активна частина населення стабільно зменшувалась протягом кількох останніх років (рис. 2).

Джерело: розраховано на основі даних [8]

Рис. 1. Динаміка частини економічно активного населення в Україні за 1996-2010 рр., %

Слід зазначити, що скачок у 2004-2005 рр. обумовлено не природнім приростом активної частини населення, а підвищенням рівня смертності серед пенсіонерів в 2005 році і в період 2007-2009 рр.

У цих умовах створення і розвиток фінансового потенціалу регіону потребує розв'язання таких найбільш актуальних питань: як стимулювати активну частину населення до розвитку бізнесу в регіоні; як стимулювати членів місцевої громади до акумулювання та розміщення більшої частини своїх доходів і заощаджень саме в цьому регіоні; як запобігти виникненню прихованих і нелегальних фінансових потоків між робітниками і бізнесом (зарплата "в конверті" і т.д.).

Як свідчать данні, наведені у таблиці 2, протягом 2009 р. не спостерігалось значних розривів у рівні доходів населення за регіонами, але, враховуючи різницю в рівні активності населення, рівень безробіття і значні відмінності у рівні пенсійного забезпечення фінансові можливості регіонів вельми різняться, що обумовлює і значні відмінності у рівні життя населення в окремих регіонах.

Таблиця 2

Фінансовий потенціал регіону, який забезпечується домогосподарствами,
2009 р.

Регіон	Середньорічний дохід на 1 особу		Середня частина економічно активного населення	Рівень безробіття серед економічно активного населення	Фінансовий потенціал регіону	
	Активна частина населення	Пенсійне забезпечення			Всього, млн. дол.	\$ на особу
Центральний	3 879	4 516	78,3%	1,9%	28 536	3 088
Придніпровсько-Донецький	3 908	3 011	76,1%	1,8%	35 857	2 981
Північно-Східний	3 317	2 796	72,3%	3,1%	13 515	2 467
Чорноморський	3 285	1 602	68,5%	5,9%	15 379	2 186
Західний	3 632	1 634	65,2%	7,2%	27 488	2 223
Всього	3 663	2 108	70,2%	3,0%	115 573	2 505

Джерело: розраховано на основі даних [8]

Як вже зазначалось, одним з найважливіших питань, які повинні вирішуватися з точки зору зміцнення фінансового потенціалу є стимулювання розвит-

ку всередині регіону. У цьому контексті проблема, яку слід вирішити, є створення високорозвиненої соціальної інноваційної інфраструктури регіону. Слід усвідомлювати, що ці завдання не можуть бути успішно вирішені без співпраці з боку підприємств, місцевих громад та місцевої (або державної) влади. Більш того. Завдання, які повинні враховувати при складанні цільових регіональних програм співробітництва між громадою, бізнесом і державою є:

1) Визначення ідеологія співпраці, заснованої на найбільш повному задоволенні потреб всіх учасників:

- для місцевих громад - створення високо розвинутої соціальної інфраструктури, забезпечення належної кількості висококваліфікованих робочих місць і адекватної заробітної плати, забезпечення екологічної безпеки регіону і сприятливого клімату для підростаючого покоління;

- для підприємств - створення сприятливих умов для ведення бізнесу, забезпечення висококваліфікованими робітниками і легкий доступ до інвестиційних ресурсів, що надаються місцевими та державними органами влади для реалізації регіональних інвестиційних проектів;

- для місцевого і державного управління - створення стабільної фінансової бази для наповнення регіональних бюджетів, забезпечення стабільної соціальної, економічної, екологічної та політичної ситуацію в регіоні, поліпшення внутрішнього та міжнародного іміджу регіону, що має призвести до залучення нових інвесторів до регіону.

Що стосується останньої позиції слід підкреслити, що місцеві бюджети є відображення фінансових можливостей регіону і його готовності до реалізації своєї основної функції - забезпечення високих стандартів життя в регіоні. Як це показано в табл. 3 внутрішні фінансові можливості місцевого бюджету також вельми різняться.

Ці відмінності обумовлюють різні можливості місцевих громад щодо досягнення своїх соціальних та екологічних цілей. Крім того, це стимулює міграцію висококваліфікованої робочої сили із слаборозвинених регіонів до регіонів із значними фінансовими можливостями.

Таблиця 3

Внутрішній фінансовий потенціал регіону, що забезпечується за рахунок місцевого та державного бюджету, 2009 р.

Регіон	Доходи місцевого бюджету, \$ млн.	Трансферти з державного бюджету, \$ млн.	Сукупний регіональний фонд, \$ млн.	Сукупний регіональний бюджет на 1 особу, \$
Центральний	2 150	34	2 184	236
Придніпровсько-Донецький	2 111	53	2 164	180
Північно-Східний	790	24	814	149
Чорноморський	923	31	954	136
Західний	1 156	54	1 211	98
Всього	7 130	196	7 326	159

Джерело: розраховано на основі даних [8]

Існування таких дисбалансів вимагає створення державних програм, що фінансуються з державного бюджету, спрямованих на їх згладжування. У цьому випадку важливим є не стільки технічне згладжування у зв'язку з коригуванням сум міжбюджетних трансфертів, а впровадження заходів, які стимулюють створення нових підприємств і підвищення ділової активності членів місцевої громади з метою розширення податкової бази в якості джерела доходів місцевого бюджету.

Висновки та напрями подальших досліджень. Підсумовуючи результати проведених досліджень, слід зазначити, що аналіз фінансових потоків та процес акумуляції фінансового потенціалу регіонів свідчить про те, що фінансові можливості регіону в Україні майже в рівній мірі залежать від підприємств та населення (рис. 2).

Так в Центральному (56,1%) та Західному (50,8%) регіонах України більша частина фінансових можливостей створеної зокрема домогосподарств. Таким чином, забезпечення високої якості життя в регіоні є важливою основою для інтенсивного та інноваційного розвитку регіону.

Джерело: розраховано на основі даних [8]

Рис. 2. Структура джерел формування фінансового потенціалу регіонів України у 2009 р.

Ця ситуація вимагає орієнтації всіх сил місцевої та державної влади на створення інноваційної інфраструктури регіону, сприятливих умов для ведення бізнесу та стимулювання праці в регіоні.

До основних напрямів подальших досліджень слід віднести пошук та наукове обґрунтування ефективних інституціональних важелів щодо стимулювання усіх економічних груп регіону до спрямування своїх зусиль на створення потужної інноваційно-орієнтованої економічної, соціальної та екологічної структури регіону.

Бібліографія

1. Корнєєв В.В. Кредитні та інвестиційні потоки капіталу на фінансових ринках: Монографія. – К.: НДФІ, 2003. – 376 с.
2. Азаренкова Г. М. Фінансові потоки в системі економічних відносин: Монографія. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 328 с.

3. Белоусов А.Г., Абрамова Е.А. Экспериментальная разработка интегрированных матриц финансовых потоков // URL: <http://www.forecast.ru/Methodology/MSAM/Methodology.asp>
4. Твердохлібова Д.В. Моделювання і регулювання грошового обігу. Автореф. дис. канд. екон. наук. Національна академія наук України. Інститут економічного прогнозування. – Київ. – 2000. – 20 с.
5. Черевко В.О. Методологія формування та управління фінансовими потоками регіону. Автореф. дис. кан. екон. наук. Національна академія наук України. Рада по вивченню продуктивних сил України. – Київ. – 2006. – 20 с.
6. Кулик В.В. Економіко-математичне моделювання бюджетів інституційних секторів на основі системи національних рахунків. Автореф. дис. кан. екон. наук. Національна академія наук України. Міжнародний науково-навчальний центр ін формаційних технологій і систем. – Київ. – 2002. – 20с.
7. Levine R. Finance and Growth: Theory and Evidence. Handbook of Economic Growth. Carlson School of Management, University of Minnesota and the NBER. 2004 – 118 p.
8. Офіційний сайт Державна служба статистики України. [Електроний ресурс]. Режим доступу: URL://[http.ukrstat.gov.ua](http://ukrstat.gov.ua).
9. Єрмошкіна О.В. Управління фінансовими потоками промислових підприємств: теорія, практика, перспективи / О.В. Єрмошкіна / монографія: - Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2009. – 479 с.
10. Єрмошкіна О.В. Управління фінансовими потоками підприємств регіону та їх інноваційне спрямування // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2009. – № 2. – С. 99-107
11. Регіональний розвиток придніпровського регіону у 2005-2010 рр. // Дніпропетровська обласна державна адміністрація. – 2005. – 357 р.

Рекомендовано до друку:

д.е.н., проф. Галушко О.С.